

ADALYA

SUNA-İNAN KIRAÇ AKDENİZ MEDENİYETLERİ ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ
SUNA & İNAN KIRAÇ RESEARCH INSTITUTE ON MEDITERRANEAN CIVILIZATIONS

ADALYA

SUNA-İNAN KIRAÇ AKDENİZ MEDENİYETLERİ ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ YILLİĞİ
THE ANNUAL OF THE SUNA & İNAN KIRAÇ RESEARCH INSTITUTE ON MEDITERRANEAN CIVILIZATIONS

Bilim Danışma Kurulu / Editorial Advisory Board

Haluk ABBASOĞLU
Oluş ARIK
Tuncer BAYKARA
Jürgen BORCHHARDT
Vedat ÇELGİN
Bekir DENİZ
Refik DURU
Serra DURUGÖNÜL
Hansgerd HELLENKEMPER
Fahri İŞIK
Havva İŞKAN
Frank KOLB
Max KUNZE
Wolfram MARTINI
Gönül ÖNEY
Mehmet ÖZSAİT
Scott REDFORD
Oğuz TEKİN
Burhan VARKIVANÇ

Yayın Yönetim / Editing Management

Kayhan DÖRTLÜK
Tarkan KAHYA

Çeviriler / Translations

T.M.P. DUGGAN
İnci TÜRKOĞLU

Yazışma Adresi / Mailing Address

Barbaros Mah. Kocatepe Sk. No.25
Kaleici 07100 ANTALYA-TURKEY

Tel: 0 (242) 243 42 74 • Fax: 0 (242) 243 80 13

akmed@akmed.org.tr

www.akmed.org.tr

Yapım / Production

Zero Prodüksyon Ltd.

ISSN 1301-2746

İçindekiler

Burak Takmer – Ebru N. Akdoğa-Arca	
“ <i>Ogyges'in Kişiliğinde Panyasis'in Fragmanı İçin Bazı Yorumlar Bellerophonites Mitosu'nun Yeniden Değerlendirilmesi ve Lykia'nın Erken Taribi</i> ”	1
Tarkan Kahya	
“ <i>Patara Dark Age Pottery</i> ”	35
S. Gökhan Tiryaki	
“ <i>İvriz Kabartması Işığında Anadolu'da Şarap-Tanrı Anlayışı ve Bu Anlayışın Gelişimi Üzerine</i> ”	59
Mehmet Özhanlı	
“ <i>İsinda Dikme Anıtı</i> ”	73
Serra Durugönül	
“ <i>Development of Ancient Settlements in Cilicia</i> ”	107
A. Vedat Çelgin	
“ <i>Termessos Tanrıları ve Kent Alanından Artemis'in Yeni Epithet ve Kültlerini Belgeleyen Üç Yazıt (Bir Ön Değerlendirme)</i> ”	121
Burhan Varkivanç	
“ <i>Patara'da Bir Seramik İsligi</i> ”	137
Semavi Eyice	
“ <i>Side'de Bir Bizans Hastahanesi mi?</i> ”	153
İlhan Erdem	
“ <i>Bir Ortaçağ Kenti Antalya: Geç Antik Dönemden Selçukluların Sonuna Genel Bir Yaklaşım (I)</i> ”	163
Z. Kenan Bilici	
“ <i>Köprüpazar (Belkıs) Köprüsü Kitabesi Üzerine</i> ”	173
Hasan Geyikoğlu	
“ <i>Antalya'nın İlk Türk Mülki Amiri ve Kumandani Mübarizettin Ertokuş'un Faaliyetleri ve Eserleri</i> ”	187
Esin Ozansoy	
“ <i>14. Yüzyılın Başlarına Kadar Rodos'a Karşı Yapılan Türk Akınları</i> ”	203

Leyla Yılmaz	
“Antalya-Abi Kızı Mescidi: Bir Selçuklu Binanın Osmanlı Devrinde Yeniden Kullanımı”	211
Ayşe Aydin	
“Tarsus Aziz Paulus Kilisesi”	223
Muhammet Güçlü	
“Antalya (Pamphylia) Bölgesinde Yollar: Kesikbeli Yolu ve Son Yüzyıldaki Durumu”	237
Sait Güran	
“The Judgment on the Elmali Hoard”	249

Patara'da bir Seramik İsligi

Burhan VARKIVANÇ*

Kent yüzeyinde kalıntıları saptanabilen ve henüz araştırmaları gerçekleştirilmemiş yapıları kent planına yerleştirmek amacıyla yapılan arazi temizliğine yönelik çalışmalar sırasında tesbit edilen yapı (Res. 1), anıtsallığı ve içerdiği önemli yazıtlar nedeniyle 1997-1999 yılları çalışmalarında yürütülen temizlik ve kazı araştırmaları kapsamında incelenmiştir¹. Çalışmaların kısa süreli tutulması nedeniyle, çeşitli zaman dilimlerine ait oluşum ve kullanım aşamaları gösteren yapı bünyesindeki kalıntıların tüm evrelerinin saptanmasına yönelik kazı ve araştırmalar tamamlanamamış, buna karşın kalıntı sınırları içinde biribirinden farklı toplam beş işlev evresi saptanabilmisti. Araştırma sonunda elde edilen en önemli veri, çalışma sürecinin üçüncü evresinde inşa edilen mekanların seramik İsligi (Res. 2) olarak kullanılmış olması, bunun da kent kuzeyinin geç antik dönem ve sonrası değişen yapılaşması ile kentin bu dönemlerdeki sosyal ve ticari yaşamını oldukça açık yansıtmasıdır.

Tepecik Akropol'ü kuzeyine yayılan anıtsal gömütlerin bulunduğu nekropol alanındaki kalıntı, KB-GD doğrultusunda uzanır (Res. 1). Günümüzde dışta 10.50x12.70 m. boyutlarına sahip olmasına karşın, kuzey ve doğu duvarları dış yüzeylerindeki yaklaşık 1.50 m. uzunluğundaki duvar uzantıları ile alanın saptanabilen ikinci kullanım evresinde daha geniş alana yayılan ve değişik boyutlardaki birbirine bağlı mekanlardan oluşan bir yapının varlığına işaret etmektedir.

Taş işçiliği, konumu, yönü ve düzeyi ile yapı içinde saptanabilen en erken kalıntı, kuzey duvarın iç-orta kıyısında ele geçmiştir (G). Burada açılan 2.00x3.00 m. boyutlarındaki sondaj sonucu, kuzey-güney doğrultusunda uzanan iki kabuklu kısa bir duvar kalıntısı saptanmıştır (Res. 1. 3. 6). Kısmen ana kaya üzerine oturan duvar 1.00 m. yüksekliğe kadar korunabilmiş olup, toplam uzunluğu 2.50 m., genişliği ise 1.15 m.'dir. Yapımında kullanılan düzensiz polygonal bloklar sıkı bir derz çakışması içermezler. Ön yüzleri kabaca ve bosaj olmaksızın düzgünleştirilen bloklar, çakışan yüzlerinde özensiz ve anathyrosis benzeri traşlanmalar gösterirler ve derzlerinde kısmen harç içerirler. Güneyde olasılıkla köşe yapan duvar, ikinci evredeki kalın duvarların ve üçüncü evredeki E mekanının inşası ile, son

* Doç. Dr. Burhan Varkivanç, Akdeniz Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, 07058 Kampüs-Antalya.

¹ S. Bulut - B. Varkivanç, "Tepecik Mezarı", KST XX.2, 1998, 166 Res. 21 vd.; B. Varkivanç, "Tepecik Yapı Kompleksi", KST XXI.2, 1999, 95 vd. Res. 10; B. Varkivanç, "Tepecik Seramik İsligi", KST XXII.2, 2000, 83 Res. 13; F. Işık, Patara. The History and Ruins of the Capital City of Lycian League (2000) 74 vd. Res. 60.

evredeki kiremit mezarların (Res. 13) oluşturulması sırasında sökülmüş, kalan bölüm ise üçüncü evrenin yürüme zemini altında kalmıştır. Kazının salt kalıntı içinde yürütülmesi, bu duvarın dışındaki uzantılarına yönelik araştırmalara olanak sağlamamıştır. İlk evrenin kalıntılarına ait yapı, bu yapının işlevi ve tarihi, ancak gelecekte yapılacak kapsamlı kazılar ile saptanabilecektir. Sondajda ele geçen niteliksiz seramikler içindeki kandil parçaları, duvarın sökülmesi sonrası oluşturulan dolgu katmanın tarihini Erken Bizans olarak verirler. Benzer polygonal duvarı, güneyde yer alan Tepecik Nekropolü'ndeki olasılıkla Geç Roma-Erken Bizans dönemi işlik yapılışlarında da² görmek olasıdır.

Yapılaşmanın ikinci evresinde oldukça kalın duvarlarla sınırlanan ve dışta iki yönde duvar uzantılarına sahip geniş bir alan karşımıza çıkar (Res. 1. 5. 7). Duvar kalınlığı doğuda kısmen 1.10 m. ye ulaşırken, diğer duvarlarda 0.85-0.90 m. arasıdır. Yapımında büyük ölçüde ön yüzleri düzgünleştirilmiş iri ve düzensiz taşlar kullanılmış olması yanında, özellikle kuzey ve batı duvarlarda ilk evrenin polygonal duvarından sökülen taşların da kullanıldığı göze çarpar (Res. 3. 4). Taşlar arasında oluşan büyük boşuklar kabaca ezilmiş seramik parçaları içeren ve kaba olmayan harçla doldurulmuş, derz kenarları ince harç katmanıyla genişçe sivanmıştır. Bu evrenin güney duvarı, bir sonraki evreye ait yapılaşma ile oluşturulan seramik atölyesinin altında kaldığından, basamaklar arkasında kalan orta bölüm de dışında izlenmemektedir. Bu duvarın ikinci evre yapılaşmasında güney sınırı oluşturduğunu söylemek güçtür, zira batı duvarı dış yüzündeki taşlardan bu duvarın güneye doğru uzandığı gözlemlenebilmektedir. Doğu duvar ise atölye evresinde özensiz bir şekilde onarılmıştır. Dışta 8.80x12.70 m. boyutlar gösteren ve oldukça kalın ve sağlam duvarlara sahip bu mekan, sıkıştırılmış toprak dolgu içerir ve bu evrenin işlevi hakkında herhangi bir veri ele geçmemiştir. Doğu duvarının oldukça tahrip olmasına karşın duvarların görülebilen bölgelerinde mekan girişine işaret eden hiçbir ize rastlanamamıştır. Yamaca dayalı batı duvarı dışında tüm dış yüzlerde saptanan duvar uzantıları, bu dikdörtgen alanın oldukça geniş ve çok sayıda mekan içeren bir yapılaşma bütünlüğünün varlığına işaret ederler. İçte düzgün yüzeylere sahip taşların derz kenarlarının özenle sivanmaları, kesin derinliği henüz saptanamayan bu duvarların, örneğin yakın çevredeki anitsal gömütlerde var olması gereken temel yapılaşması olmayıp, sivil amaçlı kullanılan mekanları oluşturduğu olasılığını beraberinde getirir³. Oldukça kalın duvarlar çok katlı yapılaşmaya işaret ederler.

Alandaki bilinen en önemli ve işlevi kesin saptanabilen yapılaşma, üçüncü yapım aşamasında oluşturulmuştur (A-E). Yapımında yakın çevrede kullanılamaz durumda çeşitli anıtlardan getirilen, nitelikli, mermer ve kireçtaşlı mimari bloklar kullanılmıştır. Bu amaçla ikinci evrenin güneyi dolgu ile yükseltilmiş ve üzerine, kuzeyinden basamaklarla ulaşılan dikdörtgen bir platform yapılmış (Res. 1. 5. 8. 9), bu evrede avlu işlevini üstlenen kalın duvarlı mekanın kuzey batı köşesine ise küçük bir oda inşa (E) edilmiştir. Platforma çıkışı sağlayan dört basamaklı merdiven, ait olduğu yapının kuzey bölümünü ortalar konumdadır. Düzenli yatay bloklardan oluşan basamakların ilki düzgün taşlardan oluşan temel üzerine oturtulmuştur. Basamaklardaki bazı bloklarda izlenen karşılıksız kenet yuvaları blokların ikinci kullanımına işaret ederler. Merdiven korkuluklarını oluşturan

² G. İşin - Ç. Uygun, "TN 1-3 Açımları", KST XXII.2, 2000, 79 vd. Res. 3 vd.

³ Benzer taş işçiliği, örgü dokusu ve tekniği, yapının doğu yakınındaki "Kaynak Kilisesi" olarak adlandırılan kilise yanında, günümüz yüzeyinden 1.50 m. yükselen duvarlarda da görülebilir.

anıtsal bloklar arasında oturma sıraları ve yazıtlı altlıklar⁴ yer alır. 1.30 m. yüksekliğindeki doğu köşedeki altlık, kuzeye bakan yüzünde latince ve yunanca yazıt içerir. Blok, üç yüzünde düzgün işçilik, alt ve üstte profiller içerir. Profilsiz dördüncü yüzü kesilmiştir ve yazıtın içeriği ve konumu ile çevredeki anıtsal mezarlardan birinin merdiven korkuluğu başına ait olmalıdır. 1.38 m. yüksekliğindeki güneydeki diğer bloğun ise düzgün işçilikli dört yüzünde de profil ve akroterler, kuzey yüzünde latince mezar yazımı vardır, düzgün traşlanmamış üst yüzeyindeki derin oyuklar, bloğun ilk kullanımında bir heykel taşıdığını gösteren izlerdir. Bağımsız konumdaki blok, anıtsal bir mezarın önünde ya da merdiven korkulukları üzerinde yer almış olmalıdır.

Merdivenin son basamağı arkasında toprak dolgu içeren 3.50x3.15 m. boyutlarında bir alana (B) geçilir. Olasılıkla, A ve C platform alanlarının aksine taban döşemesi içermeyen bu alanın kuzeyini bir önceki evrenin duvarı sınırlar ve bu duvar son basamak düzeyinden 0.45 m. aşağıya kadar korunmuştur. Alanın kuzey yarısında yapılan kazıda 1.20 m. derinlikte ana kaya zemine ulaşılmış ve dolgu içinde Geç Roma-Erken Bizans kandil parçalarına rastlanmıştır. Bu alanın doğu ve batısında birer dikdörtgen platform (A.C) yer almaktadır (Res. 1. 8. 9). Her ikisi de merdiven üst basamağı düzeyindedir ve oluşumlarında altta kısmen düzgün yüzeyle formsuz taşlar, tuğla ve mermer plaka parçaları ve kaba harç, üstte ise tamamı yakınlardaki tahrip olan anıtsal mezarlardan getirilen bloklar kullanılmıştır. Bu bloklar arasında kuzey kenarlarda kullanılan profilli lahit sekilerine, sürgülü ve döner kanatlar içeren kapılara ait eşik ve lento blokları ve olasılıkla M. Modestus Taşı güneyinde uzanan sütunlu caddeye ait alt kenarları silmeli basamak blokları yer almaktadır. Doğudaki platformun (C) üst yüzeyi büyük ölçüde tahrip olmuştur. Batıdaki platform (A) ise gerek taban kaplaması gerekse iki yanda içerdiği duvarları ile oldukça iyi korunmuştur. Günümüzde kuzey ve batı yönleri duvar içermeyen mekanın⁵ kuzeybatı ve güneydoğu köşelerinde yalın profilli altlıklar bulunur. Tabanı ve duvarları oluşturan blokların tamamı burada tekrar kullanılmışlardır.

Bu platformun kuzeyi ve basamakların batısında oluşan girinti, kuzeyde büyük taban blokları ve üzerinde iki kanatlı kapı betimlemesi bulunan sürgülü bir kapı bloğu ile sınırlı olarak 2.50x1.15x1.20 m. boyutlarında, havuzu anımsatan bir mekan (D) oluşturulmuştur (Res. 1. 5). Kuzey dış yönde bu mekanın kullanımına yönelik geniş bir basamak bulunur. Havuz uzunluğu boyunca, yanlarında harç bağlantılı kırık taşlardan yükseltiler bulunan 0.30 m. genişliğe ve aynı derinliğe sahip bir kanal yer alır (Res. 4. 10). Bu kanalın iki ucu da kapalıdır. Taban 0.10 m. kalınlığında plakalar ile kapatılmış, plakaların alttaki kanal üzerine gelen orta bölümlerde besar deliğe sahip, süzgeçi anımsatan 3 dairesel ve sağlam çukurluk göze çarpar. Havuzun oluşturulmasında tekrar kullanılan bu plakalardan biri üzerinde, dörderli dikey sıra dizininde yunanca harfler ile alfabe kazınmıştır (Res. 11)⁶. İkinci evrenin çevre duvarı havuzun batı duvarını da oluşturur ve bu duvarda kalın harç tabakası içine gömülü mermer plaka parçaları ve yine tabana yakın bölümlerdeki in situ kaplama işaret ettiği gibi havuzun tüm duvarlarına su sızdırmaz bir yapı kazandırılmıştır.

⁴ Yazıtlar konusunda bk. Bulut - Varkivanç, age. 166; Işık, age. 75 vd.

⁵ Kuzeybatıda ele geçen harç ve moloz taş karışımı duvar kalıntısı, bu mekanın bir sonraki evrede, özellikle "Kaynak Kilisesi"nin yapımı sırasında, kuzey yönde kapatılarak olasılıkla barınma amaçlı kullanıldığını gösterir.

⁶ Plakanın taşınabilir boyutta olması, harflerin içeriği ve dizini, bu plakanın, çocukların eğitimine yönelik "kara tahta" niteliğinde bir öğretim aracı olarak kullanıldığı olasılığını akla getirir.

Bu bölümün kazısı sırasında içinde 25 adet kafatası ve çok sayıda kemik parçaları yanında kandiller, bir sikke, kemik haç ve girland parçaları ele geçmiştir⁷.

Kuzey batı köşedeki 2.30x3.60 m. boyutlarındaki E odası (Res. 1-4), ikinci evre duvarları ile organik bağ içermeksizin küçük taş bloklar, düzensiz taşlar, tüme yakın tuğlalar ve harç karışımı yapılmıştır. Merkezi giriş oldukça dardır. Yaklaşık 1.00 m. yüksekliğe kadar korunan güney duvarı, mekan tavanının düzensiz taşlardan oluşturulmuş bir kemer ile kapatıldığına işaret eder. Bu mekanın temeli basamaklar ve bunun güneyindeki havuz temeli ile aynı düzlemdir. Kesin işlevini saptamak olası değilse de, üçüncü evredekioolaşma ile ilintili olmalıdır.

Alan kullanımındaki dördüncü evrede E mekanı ile havuz arasında kalan boşluk (F), toprak zemin üzerine oturan ve düzensiz taşlardan oluşan bir kireç ocağına dönüştürmüştür (Res. 7). İçte oval formlu ocağın tabanında yoğun kül ve kireç katmanı bulunmaktadır. Bu durum geç antik dönem sonrası tüm yerleşimlerde, kültür değişikliği ve ekonomik nedenlerden dolayı gözlemlenmektedir⁸.

Alan, saptanabilen son kullanımında mezarlık işlevi taşımıştır. İkinci evredeki kalın duvarlı mekanın kuzey doğu köşesinde biri tahrip edilmiş iki kiremit mezardır (H) bulunmaktadır (Res. 1, 13). Kiremitleri iyi korunmuş olmasına karşın buluntu vermeyen ve barındırdığı iskeleti aşırı tahrib edilmiş mezarda, az sayıda parçalanmış kemik ele geçmiştir. Yukarıda sözü edildiği gibi, havuz içinde ele geçen çok sayıda kafatası, kemik haç, kemik parçaları ve diğer buluntular yine aynı dönemde kaynaklanıyor olmalıdır.

Yukarıda da belirtildiği gibi, alandaki bilinen en önemli ve işlevi kesin saptanabilen çalışma, üçüncü yapım aşamasında karşımıza çıkar. Tamamen önceki evre yapı kalıntısının ve yakın çevredeki diğer anıtlara ait çeşitli mimari blokların tekrar kullanılması ile oluşturulmuş mekanlar, yapıldıkları dönemde kent dışında yer alırlar. Bunun yanında, tamamen açık bir cephe içermeleri konut olarak kullanılmış olduklarına engeldir. Alanın bulunduğu kent kuzeyindeki nekropol sonrası fırın içerikli yapılışmalar dikkate alındığında, bu çevrenin başta seramik olmak üzere çeşitli el sanatlarına yönelik üretim alanları olarak düzenlendiği ortaya çıkmaktadır (Res. 2). Bu evredeki yapı işlevinin saptanmasındaki en önemli olgu ana mekana ulaşımı sağlayan basamakların batisında oluşturulan havuz niteligindeki dikdörtgen alandır. Bu, alanın kullanım amacı, bağlı bulunduğu platform ve yüksek ana mekanın yorumlanması açısından da aydınlatıcıdır. 2.50x1.15x1.20 m. boyutlarındaki havuzu anımsatan bu küçük alan (D) yan yüzlerde bir açıklık içermez ve tüm duvarları sıvı sızıntısını engeller nitelikte sıvanmış ve kaplanmıştır. Tek açıklığı üstüdür. Batıda yer alan ikinci evre duvarı üzerindeki izler (Res. 12), havuz içeriğinin güneş ışısından korunması amacıyla batı duvarının yükseltildiğini göstermektedir. Tabandaki delikler ve kanal nedeniyle sıvı geçiren bir yapıya sahip olması, salt su biriktirilmesine yönelik olmadığını açıkça gösterir. Havuz içi ve yakın çevresindeki boyaların, curuf buluntularının ve eritme mekanının yokluğu ile oldukça derin yapısı, bir metal işleme ya da kumaş boyama işlevi ile ilintili olmadığını işaretleridir⁹.

7 Bulut - Varkivanç, age. 166; Işık, age. 75.

8 Bk. S. Lagona, "Kyme 1993", KST XVI.2, 1994, 28 Res. 3a; A. Yaylahı - V. Özkaya, "Kyzikos 1996", KST XIX.2, 1997, 372 vd.

9 Bu işlevli havuzlar daha sağlam ve tabanları sıvı geçirmez niteliktir. bk. W. Voigländer, "Milet 1980", IstMitt 31, 1981, 130; ay., "Milet 1981", IstMitt 32, 1982, 20; G. Bakır v.d., "1999 Yılı Klazomenai Kazısı", KST XXII.2, 2000, 33 Res. 8.

En yakın olasılık bu havuzun seramik üretimine yönelik kullanılmış olmasıdır. Benzer yapışma ve form içermeseler de seramik hamurunun hazırlanmasına ya da dirlendirilmeye yönelik bu tip havuzlar, çeşitli seramik atölyelerinde karşımıza çıkarlar¹⁰ ve bazlarında dirlendirilmiş seramik hamuru saptanmıştır¹¹. Havuz duvarlarının sıvı geçirgenliğine karşı sıva ve taş kaplama yanında büyük kiremitler ile kaplanması günümüz seramik işliklerinde rastlanmaktadır¹². Taban plakalarında karşımıza çıkan düzenli delikler seramik hamurundaki fazla suyun süzülmesi amacına yönelik olmalıdır ve aynı düşünce, tabanı ısı delikleri içeren fırından dönüştürülmüş Sinop'ta bir seramik işliğinde de karşımıza çıkar¹³. Patara işliğinde, çamurun derin havuzdan kolaylıkla alınması için havuz kuzeyine bir basamak eklenmiştir.

Havuzun işlevinin saptanması ile, havuz güneyindeki basamaklarla ulaşılan yükseltilmiş platformlar (A-C) anlam kazanmaktadır. Eldeki somut mimari veriler, KB-GD doğrultusunda uzanan dikdörtgen alanın yaklaşık üç eşit bölüme ayrılarak, basamakları karşılayan orta alanın toprak zemine, yanlardaki alanların kullanılan malzeme ve sudan dolayı, taş bloklar dan oluşturulan platformlara dönüştürildüğünü gösterirler. Kenarlardaki, üretimin gerçekleştirildiği her iki platformun alt yapısının taş ve harçla sağlamlaştırılması, tabanına ise düzgün bloklarla kalıcılık kazandırılması (Res. 3), mekanın sürekli ıslaklılığı yanında üzerine yerleştirilen seramik çarklarının daha sabit ve sağlıklı kullanımı için gerekli koşulların dan kaynaklanmış olmalıdır. Ortada yer alan toprak zeminli mekan (B) ise sürekli çalışılmayan, üretilen seramiğin pişirilme öncesi nem atmak amaçlı dirlendirilmesine yönelik bir işlev taşımış olmalıdır.

Yapı, kuzey yüzü dışında üç yönden duvarlar ile kapatılmıştır (Res. 2). Güneybatı platformda *in situ* konumda korunan ve iki sıra düzgün bloklardan oluşan duvarları ile yapı içi ve civarında bulunan bloklar¹⁴, platform üzerindeki tüm duvarların alt bölümünün ortalama 0.90 m. yüksekliğe kadar yeniden kullanılan bloklarla oluşturulmuş olduklarını gösterirler. *In situ* konumdaki bloklar üzerinde korunan izlerden, duvarların içte harç sıva içerdikleri anlaşılmaktadır. Yapı molozları arasında oldukça yoğun küçük taş kırıkları ele geçmiştir. Bunlar kısmen ikinci evre duvarlarından ve kireç ocağından kaynaklanmış olsalar da, kil dirlendirme havuzunun batı duvarı üzerindeki izler ve oda E'nin duvarları, bloklar üzerinde yükselen duvar bölgelerinin de moloz taş ve harç karışımı ile örülükleri olasılığını güçlendirir. Yapıda kerpiç kullanımına ait veri ele geçmemiştir. Güneybatı platformu üzerindeki mimari verilerden, her iki platformun da dış ve güney iç köşelerinin

¹⁰ İşlevi ile ilintisi olmaksızın dörtgen ve dairesel formlar için bk. S. Erdemgil, "Kestel Kurtarma Kazısı", KST II, 1980, 106; N. Tuna - J. Y. Empereur, "Datça/Reşadiye, Knidos Seramik Atölyeleri Kazısı. 1990 Kampanyası", KST XIII.2, 1991, 192 vd. Res. 8; N. Tuna - J. Y. Empereur, "Datça/Reşadiye, Knidos Seramik Atölyeleri Kazısı. 1992", KST XV.2, 1993, 150 vd.; Lagona, age. 28; C. Başaran, "Enez-Ainos 1996", KST XIX.2, 1997, 607 vd. dn. 22; İ. Tatlıcan - D. Kassab-Tezgör - F. Dereli, "Demirci-Sinop Amfora Atölyeleri 1997 Kazısı", KST XII.2, 1998, 449 vd.

¹¹ Başaran, age. 607 vd. dn. 22.

¹² Bk. Erdemgil, age. 106 "Fırının hemen arkasında kireç harcı ile sıvılı küçük bir dirlendirme havuzu vardır. Havuzun kenarları büyük kiremitlerle kaplıdır. Aynı durum günümüz Menemen çömlek atölyelerinde de vardır."

¹³ Tatlıcan - Kassab-Tezgör - Dereli, age. 449 vd. Res. 6 vd. Bazi havuzlarda gözlemlenen eğimli tabanlar ile de benzer işlev amaçlanmış olmalıdır: krş. Tuna - Empereur, age. 192 vd. Res. 8.

¹⁴ Bazi yüzlerinde harç katmanları içeren bloklar arasında yazılı ve yalın altlıklar, faskialı söyle veya lento parçaları, olasılıkla E odası tavanını oluşturan kemer taşları, sekiler, sürgü yuvası içeren bir blok parçası, çeşitli sütun parçaları vb. bulunmaktadır.

profilili topuk içeren pilasterler sahip oldukları anlaşılmaktadır. Bu pilasterler ve yapının duvarlarında taşınan ahşap çatı iskeleti, duvar içermeyen kuzeydeki cephede, eşik bloğunun iki yanında yer alan birer ahşap direk üzerine oturmuş olmalıdır. Kiremit bulutusunun yok denecek kadar azlığı, az eğimli düz çatının kamiş ve çamur ile kaplanmış olabileceğini gösterir.

Kapalı duvarlar yerine salt çatıyı taşıyan ahşap direklere sahip yapı cephesinin açık ve kendini güneydeki diğer yapılasmalardan soyutlayarak kuzeye dönük olması bir rastlantı olmamalıdır. Bu konum tamamen yapının işlevi ve üretim malzemesinin niteliği ile ilintili olup, seramik üretiminde tercih edilen serin ve gölgelendirmek amacıyla, yapının güneş ışınları ve ışısından etkilenen üç yönü kapatılmıştır. Havuz içinde kullanıma hazır dirlendirilen kılın aynı etkilerden korunması gerektiğinden, havuzun güneş ışınlarına açık batı duvarı da –olasılıkla işlik duvarları düzeyinde– yükseltilmiştir. İşlik çatısının bu amaçla havuz üzerinde kapatmış olması düşünülebilir.

Alanın kuzeybatı köşesinde yer alan küçük odanın (Res. 1-4), işçilik ve düzey açılarından seramik işliği ile aynı dönemde yapıldığı yukarıda söz konusu edilmiştir. Bu oda (E), tavanını oluşturan kemerin tamamlanması sonucu yaklaşık 1.70-1.80 m. yüksekliğe ulaşır. Mekanın konumu, yapılamanın birimlerini tamamlayan fırın işlevini düşündürse de, geleneksel fırın duvarlarında karşılaşılan siva katmanı ve yanık izlerinin yokluğu bu olasılığı ortadan kaldırılmaktadır. Gerek odanın yüksekliği, gerekse girişi sağlayan açıklığın oldukça dar olması, bu odanın barınma amacı da taşımadığının işaretleridir. Bu odanın, işlikte üretilen malzeme ve üretimde kullanılan araç-gerecin kullanım dışı depolanması ve korunmasına yönelik tasarlanmış olması düşünülecek en yakın olasılıktır.

İşlik içinde ve kıyısında, üretilen malzemenin fırınlanması yönelik bir yapılaşma tesbit edilmemiştir. Ancak, biri hemen doğudaki “Kaynak Kilisesi” önünden geçen günümüz karayolunun kıyısında, diğer güneydeki nekropol alanı içinde yer alan iki fırın¹⁵, bu işlikte üretilen malzemenin fırınlanması da hizmet etmiş olmalıdır.

Tepecik seramik işliği, kendi içindeki ve parçası olduğu kent kuzeyinin yapılaması açısından oldukça önemlidir. Antik kentlerdeki küçük ölçekli konut mimarisinin geleneksel malzemeleri ile oluşturulan işliklerin varlığının ve yapısal ayrıntılarının saptanması genelde güçtür. Bu tür özensiz ve niteliksiz mekanlar temel yapıları dışında organik malzemelerden oluşturulduğundan günümüze çok az kalıntı ulaşmıştır¹⁶. Bir çok yerleşim alanının buna yönelik araştırmalarında bu tür üretim yerleri kent içi veya dışındaki genel konumları ve yapı bütünlüğü, hatalı üretimlerin yoğunluğu, depolanmış seramik buluntuları ve kalıpları ile saptanabilmektedir¹⁷. Ayrıntılı mimari elemanlar olarak, yoğun olarak

¹⁵ Bk. y.dn. 2; §. Özüdoğru, "Patara 2000", KST XXIII.2, 2001 (baskıda).

¹⁶ Örnek olarak bk. I. Scheibler, Griechische Lampen. Kerameikos XI (1976) 5; A. -U. Kossatz, Funde aus Milet I. Die megarischen Becher. Milet VI.1 (1990) 54; K. Rheindt, Die Stadtgrabung II. Die byzantinische Wohnstadt. AvP XV.2 (1991) 210 vd.

¹⁷ C. Weickert v.d., "Die Grabung beim Athenatempel in Milet 1957", IstMitt 9/10, 1959/1960, 1 vd.; Scheibler, age. 5 dn. 20; W. Hoepfner, Das Pompeion und seine Nachfolgerbauten (1976) 141 vd.; W. Schering, "Milet. Eine Erweiterung der Grabung östlich des Athenatempels", IstMitt 29, 1979, 90; V. von Graeve, "Milet 1986", IstMitt 37, 1987, 7; J. M. Camp, Die Agora von Athen (1989) 153 vd.; R. Senff, "Wohnhäuser, Handwerksbetriebe und öffentliche Bauten im archaischen Milet", bk.: Çağlarboyu Anadolu'da Yerleşim ve Konut Uluslararası Sempozyumu. İstanbul 5-7 Haziran 1996 (1999) 394 vd.; W. Radt, Pergamon. Geschichte und Bauten einer antiken Metropole (1999) 110 vd.; Ö. Özyigit, "1998 Yılı Phokaia Kazı Çalışmaları", KST XXI.2, 1999, 38 vd.

ele geçen fırınlar ve kısmen de kil hazırlama ve dirlendirme havuzları bu tür işliklerin varlığına işaret ederler¹⁸. Patara'daki Tepecik seramik işliğinin işlevini kil dirlendirme havuzu olmaksızın saptamak olanaksızdır. Ancak bu ayrıntı, alandaki yapışmanın üçüncü evresinde şekillenen üretim alanlarının büyük ölçüde kalıcı yapı malzemesinden oluşturulması nedeniyle yapı bütünlüğünün anlaşılmasında büyük rol oynamıştır.

İşlikte üretilen seramik türü hakkında elimizde çok kesin veriler bulunmamaktadır. Alanındaki kazılarda oldukça fazla sayıda ele geçen ve kısmen yanık izi içermeyen kandiller, üretimin türü hakkında ipuçları vermektedir. Yine işliğin yaklaşık 40-50 m. batısında saptanan ve bu işlikle kesinlikle ilintili olan bir fırındaki çatı kiremitlerinin üretim alanı olarak kullanılmış olması da çok büyük olasılıktır.

İşliğin tarihsel oluşumu konusunda bir çok veri bulunmaktadır. Salt, Patara'nın ana nekropolü içindeki konumu ve antsal mezar yapılarından sağlanan yapı malzemesi ile köklü bir kültür değişimini varlığını saptamak olasıdır. Yine de merdiven korkulukları başına özenle, tahrip edilmeksizin ve gizlenmeksizin yerleştirilen yazıtlarla atalar, kentin geçmişi ve bunun bazı tanıkları anımsanmış, onurlandırılmıştır.

İşliğin oluşturulması sırasında doldurulan katmanlarda ele geçen seramikler içinde, Erken Roma-Erken Bizans arasının tipik omuz ve disk bezeklerini yansitan çok sayıda kandil parçaları bulunur. İşlik içinde ve temel üstü kazılarda tüme yakın yaklaşık yirmi kandil ele geçmiştir. Form ve hamur renginde gözlenen küçük farklılıklar dışında benzer niteliklere sahip bu kandiller genelde kırmızımsı kahverengi hamur (5 YR 6/4) ve yakın renkte astar (5 YR 5/3) içerirler. Yükseklikleri 3.4-4.0 cm., çapları 5.1-5.6 cm. arası değişir. Tümünde düz bir taban, bikonik gövde, ağıza doğru daralan yüksek bir boyun hakimdir (Res. 14). Doldurma deliği içerisinde sığ bir yiv, uzun bir yanma ucu ve kandil yüksekliğini aşan dikey şerit kulb içerirler. Geç Roma ve sonrası çeşitli yerleşim alanlarında oldukça fazla sayıda ele geçmesine karşın henüz yayınlanmamış bu tip kandiller bezek içermezler ve yetersiz araştırmalar nedeniyle kesin bir zaman dizini içine girmemişlerdir. Az bilinen örnekleri, buluntu bütünlüğü içinde değerlendirilerek Geç Roma dönemine¹⁹ ya da İ.S. 4.-6. yy. içine²⁰ tarihlenirler. Tepecik işliğinde ele geçen kandillerin en geç örnekleri alt gövdenin yüksekliği, omuza geçişteki keskinlik ve düz omuz yapısı ile İ.S. 5. ve 6. yy. örneklerine²¹ yakındırlar. İşlik, kil dirlendirme havuzunun bitişinde yer alan kireç ocağının, olasılıkla bu dönemde sonunda yapımına başlanan "Kaynak Kilisesi" için üretmeye geçmesi ile işlevini yitirmiş, verilere göre en azından batıdaki platformun kuzey açıklığı moloz duvar ile kapatılarak olasılıkla barınma amacına yönelik işlev değiştirmiştir.

¹⁸ Özellikle firın buluntuları oldukça yoğundur. Örneğin, yukarıdaki 10, 16 ve 17 nolu dipnotarda verilen kaynakçaya ek olarak bk. S. Erdemgil, "Kestel Kazısı 1980 Yılı Çalışmaları", KST III, 1981, 63 vd. Res. 1, 5; K. Rheindt, "Niyazitepe bei Pergamon", IstMitt 38, 1986, 106 Res. 3; A. Rügler, "Kerameikos 1986/87", AA 1989, 84 vd.; F. Berti, "Les fouilles à Iasos", KST XII.2, 1990, 237 vd. Res. 1 vd.; J. Devreker - F. Vermeulen, "Pessinus 1993", KST XVI.2, 1994, 79 Res. 9; D. F. de Bernardi, "Hierapolis 1996", KST XIX.2, 1997, 239.

¹⁹ M. Grünewald bk.: J. Ganzert, Das Kenotaph für Gaius Caesar in Limyra. IstForsch 35 (1984) 26, 38 Res. 31 Lev. 29.7.

²⁰ D. M. Bailey, A Catalog of the Lamps in the British Museum III. Roman provincial lamps (1988) 418 Q 3339 vd. Lev. 125.

²¹ Bailey, age. 418 Q 3341 Lev. 125.

Summary

A Ceramic Atelier at Patara

The architectural remains at Tepecik Necropolis, are quite different from other structures, shown by its form, monumentality and inscriptions. These remains provide evidence for several periods of occupation and changes of use.

As a result of short-term excavations and surveys, five functional phases have been determined within the borders of these remains. The most important information gained is that the rooms built in the third phase were used as a ceramic atelier. This change of use explicitly reflected the changing urbanization in the north of the city and the increasing pace of social and commercial life in Late Antiquity.

The remains are located in the necropolis. They extend north of the Tepecik Acropolis and are surrounded by monumental tombs. The structure measures 10.50 x 12.70 m on the outside. There are however, wall extensions of about 1.50 m which were discovered on the outer faces of the northern and eastern walls and show the existence of a structure which extended over a larger area, in the second phase, the building comprised of a number of rooms of various dimensions.

The earliest remains within the structure are located on the inner side, at the middle of the north wall. Here there is a short fragment of a cavity wall, which was built with polygonal blocks on the outer faces.

In the second phase this structure was expanded to cover a wide area encircled with quite thick walls and there are wall extensions in two directions. It was constructed mainly of large irregular stones with smoothed outer faces and on the north and west walls, polygonal stones, taken from the walls of the first phase, were reused. Wall extensions have been determined on all the outer faces except for the west wall which leans into the slope of the hill. Therefore we possess a building complex of multiple rooms, probably with a civic function, and which was of several stories. The thickness of the outer walls provide us with evidence for the height of this building.

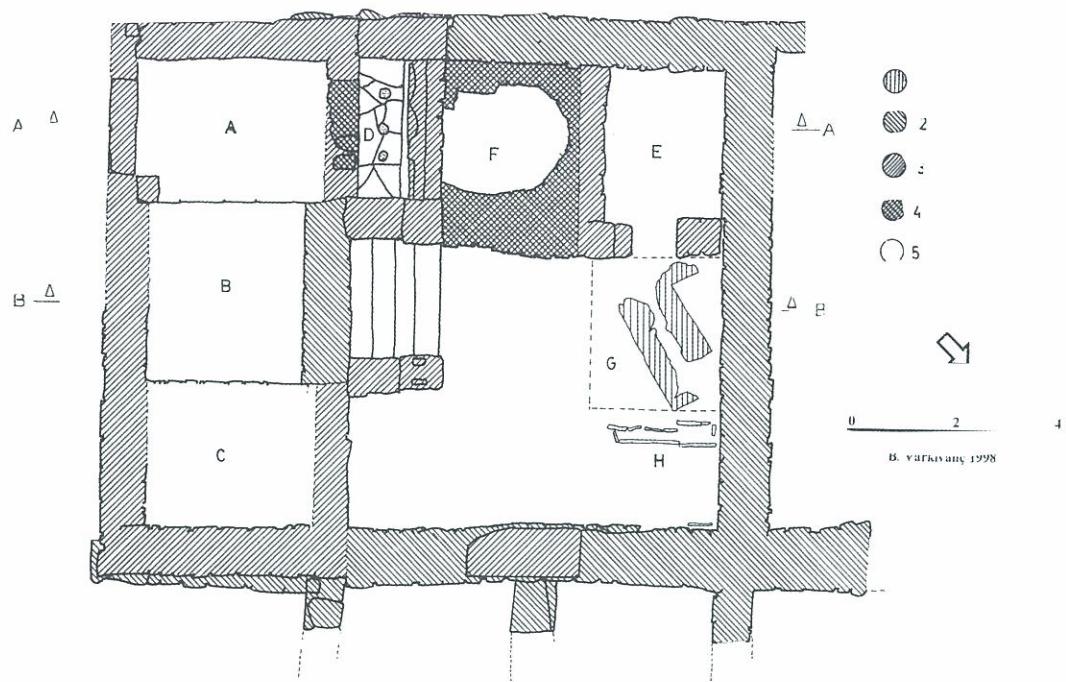
For the construction of the ceramic atelier in the third phase, architectural blocks were procured from nearby ruined structures. To this end, the south section was raised and leveled by in-filling and on top, a rectangular platform was built. The ceramics were produced on this platform. This area was accessed via stairs from the north. The outer walls of the platform show that this area was closed on three sides and open only to the north. Among the monumental blocks that form the balustrade of the staircase are rows of seating and bases with inscriptions. The area north of the platform and west of the stairs is an area framed by large floor slabs. These floor slabs were arranged to form a basin for aging the clay. The area with thick walls functioned as a courtyard, during this phase of

building a small room was built into the northwest corner. There is no certain evidence for the type of pottery produced in this atelier. A number of oil lamps, some of which do not show any traces of burning and can therefore be regarded as unused, were recovered in the excavations. They provide us with some evidence of the types produced and provide a date for this pottery atelier (5th-6th centuries A.D.). A roof-tile kiln discovered nearby must be related to this atelier; perhaps the roof-tiles were produced here, before being dried and taken for firing to the potter's kiln.

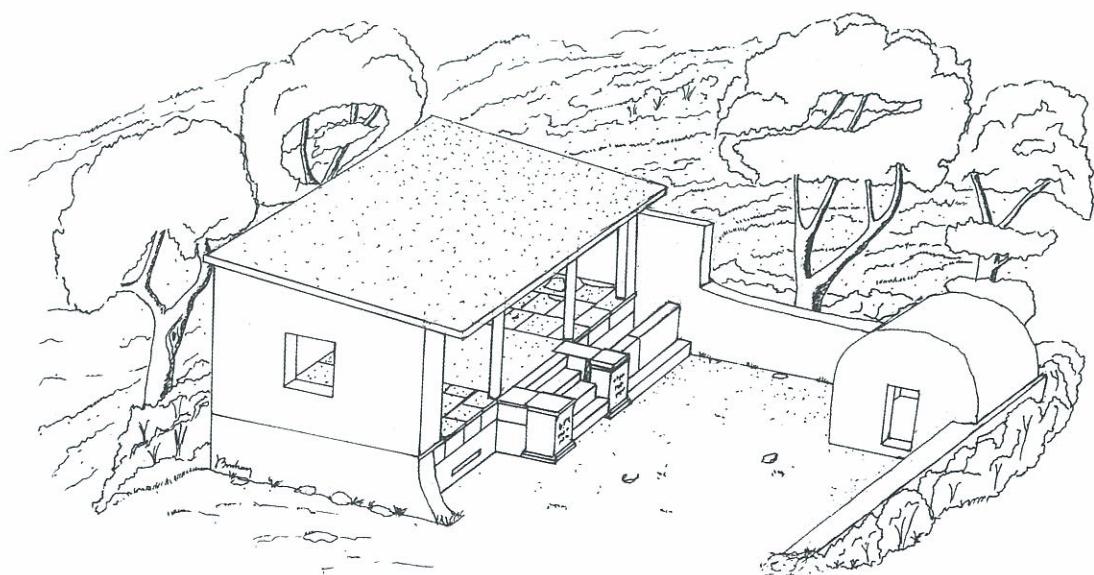
In the fourth phase the area between Room E and the basin was converted into a lime kiln which was constructed from irregular stones built on top of the earthen floor.

During the last phase this area was used as a cemetery. Two tiled-tombs, one of which was damaged, were recovered in the northeast corner of the thick walled room built in the second Phase.

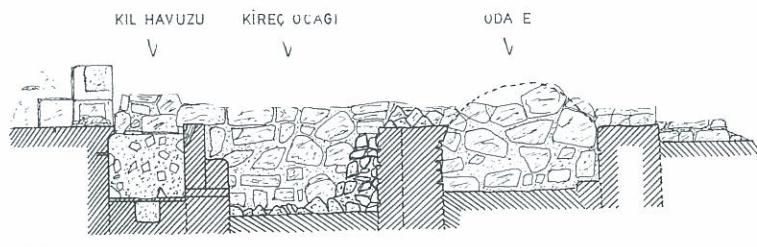
The atelier lost its function in the 6th century A.D., when the lime kiln situated next to the clay aging basin started to function. It was built to produce lime for the mortar used in the construction of the "Source Church". According to the evidence, the north part of the platform to the west, was then closed off by a rubble wall, to provide a shelter.

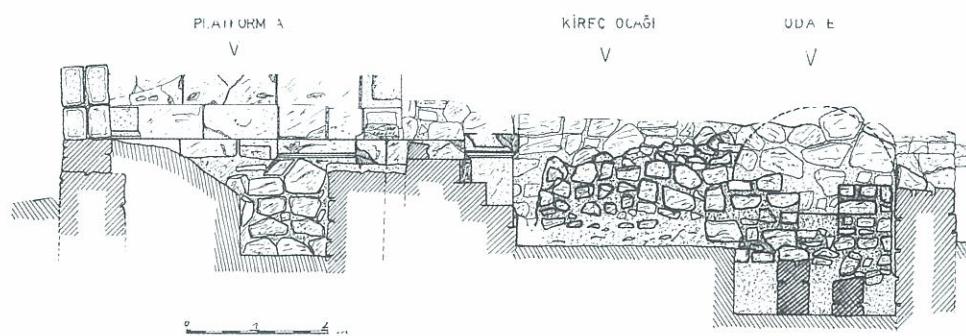
Res. 1 Tepecik işliği. Plan.

Res. 2 Rekonstrüksiyon.

Res. 3 A-A kesiti

Res. 4
B-B kesiti.

Res. 5 İşliğin kuzey batıdan görünümü.

Res. 6 1. evre duvar kalıntısı.

Res. 7 E odası ve kireç ocağı.

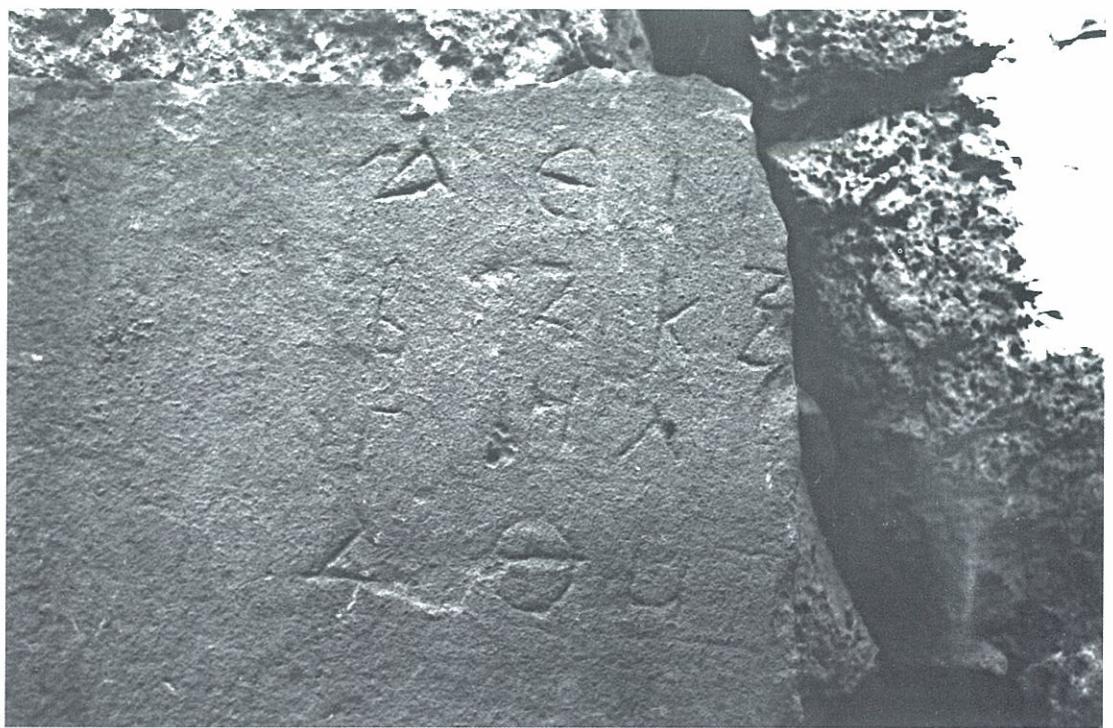
Res. 8 Platform.

Res. 9 Çark platformu A.

Res. 10 Kil havuzu, süzgeçli taban plakası ve kanal.

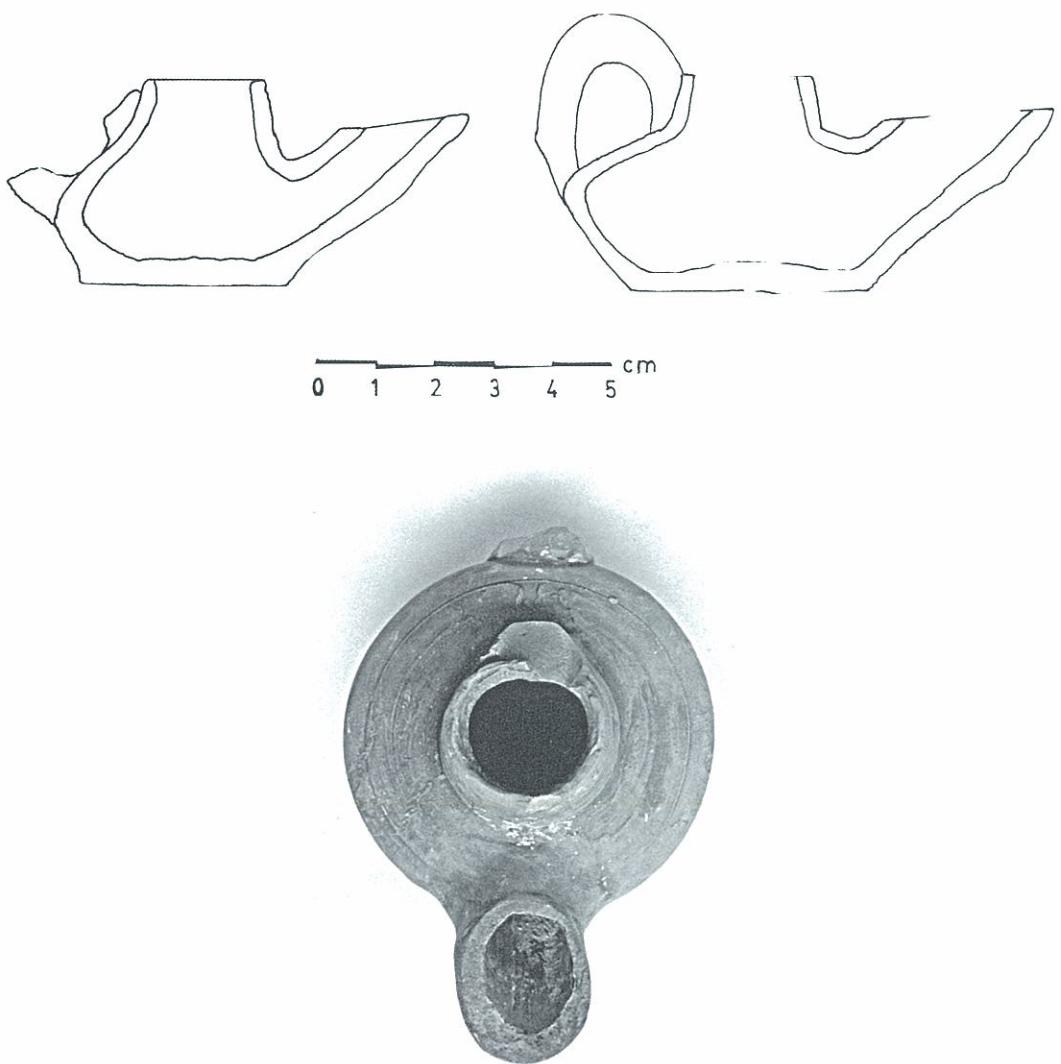
Res. 11 Kil havuzu taban plakası üzerindeki alfabe.

Res. 12 Kil havuzu batı duvarı kalıntıları.

Res. 13 5. evre kiremit mezarlar.

Res. 14 Kandil buluntularından örnekler.